

Гардашук Р. Я.

ORCID: 0000-0003-4391-8287

магістр літературознавства

Національний університет “Києво-Могилянська академія”

м. Київ, Україна

ТРАНСГРЕСИВНІ ЗОБРАЖЕННЯ ЧУЖОГО В АРАБСЬКІЙ І ГЕБРЕЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРАХ АНДАЛУСІЇ

Ключові слова: Ібн Кузман, Тодрос Абулафія, арабська поезія, гебрейська поезія, андалуська поезія, репрезентація Чужого.

Андалусія – Південна Іспанія часів арабо-берберського панування з V до XIV ст. – була місцем тісного контакту та взаємодії трьох культур, означуваних мовою та релігією: арабської / мусульманської, юдейської / гебрейської та християнської / іспанської. Цей період загалом і вужчий, XI–XIV ст., зокрема були для трьох культур добою інтенсивного культурного й інтелектуального розвитку, постання визначальних літературних і філософських творів та інтелектуальних традицій зокрема. Ці три літератури розвивалися у значною мірою спільному культурному просторі та в рамках спільних жанрових, тематичних та естетичних конвенцій, серед яких можна навести: строфічну поетичну форму мувашшаху / заджалло, рамкову новелу, інститут придворного поета, естетику благочестивого кохання тощо. Особливо близькими в цьому аспекті були зв'язки юдейської й арабо-мусульманської культур, обумовлені культурно та політично.

У цьому контексті прикметною також є інтенсивність міжмовних контактів та їхнього відображення в літературі, зокрема в жанрових конвенціях. Ідеться передусім про явище *харджі* – післяспіву в арабській і гебрейській строфічній поезії. Харджа була уривком іншого поетичного (авторського чи народного) твору, що підсумовувала твір, визначала його мотив і, ймовірно, мелодію. Прикметною рисою хардж була їхня часта іншомовність: романськомовні (староіспанські) харджі регулярно зустрічаються в арабських заджалах, а арабомовні – у гебрейських. Арабомовні харджі зазвичай ідентифікуються як фрагменти інших поетичних творів, а романськомовні мають риси народних пісень, часто – з відмінною від основного вірша статтю особи співця. Серед дослідників тривають дискусії на тему функцій таких хардж та обставин міжмовних контактів. З іншого боку, арабомовні співані мотиви виривають і засвідчені в іспаномовних текстах XIV–XVI століть.

Разом із вищезазначеним неспростовним є те, що описувані вище міжкультурні контакти відбувалися в умовах не доброзичливого процвітання, а складної, насильницької владної динаміки та постійної боротьби між культурними групами та внутрішніми фракціями. Від самого захоплення Іспанії арабо-берберами до завершення Реконквісти та вигнання євреїв з Іспанії відносини трьох культур були позначені недовірою та маніфестованою політично та юридично – або затаєною – зневагою. Диспропорція влади, контроль над культурними практиками були одними з визначальних чинників формування описуваного культурного простору. Політичні процеси: взяття Толедо християнами, вторгнення альморавідів та альмохадів тощо – визначали розвиток культури і культур. У цих умовах неминучим стало формування тотожностей описуваних спільнот через догматизацію релігійного життя, суспільних конвенцій, початкових ідей раси (*limpieza de sangre*), з одного боку, та імагологічно, через конструювання образу Чужого, – з іншого.

Мета цієї доповіді – розглянути окремі твори арабського поета XI–XII ст. Ібн Кузмана та єврейського поета 2-ї пол. XIII ст. Тодроса Абулафії, прикметних образами Чужого, власне Чужинок, і трансгресивного кохання. На підставі аналізу доповідач зробить проміжні висновки та окреслить хід можливого подальшого дослідження.

Абу Бакр Мухаммад ібн Кузман (після 1080 р. – 1160 р.) – яскравий представник арабської бурлескної поезії Андалусії. Належить до умовної Срібної доби арабської андалуської літератури, позначеної занепадом традиційних конвенцій та інститутів, з одного боку, і піднесенням художнього індивідуалізму та низових реєстрів стилю – з іншого. До розгляду пропонується заджаль 144 з його “Дивану”. Заджаль містить сім строф і номінально присвячений Абу Абдаллі Хатіму ібн Са’аді. У заджалі поет освідчується в коханні до двох жінок, Мар’ям і Аліфі, про яких зазначає, що ті “*jawār banī laylā*” – дівчата (племіні) Бану Лайла (Ночі) та “*lā ’andalus ni’mā // wa-lā barābir*” – не андалусійки та не берберійки. Корієнте пропонує заміну “*laylā*” – “*lūa*” (Лея), що вказувало б на єврейськість жінок. У заджалі йдеться про прикметний чорний одяг, зваблівість і потребу зберігати кохання в таємниці.

Тодрос бен Єтуда га-Леві Абулафія (1247 р. – після 1300 р.) – яскравий поет Срібної доби гебрійської літератури Андалусії. Автор “Дивану”, що налічує понад тисячу поезій різного розміру і жанрів, зокрема моноримову поезію та мувашшахи. Критики зазначають самотність авторського стилю та вибору тем, вільність у поводженні зі словом та високий загальний рівень поета. Тодрос Абулафія був придворним поетом короля Альфонсо X та його сина Санчо IV, жив у Толедо, був чиновником. До розгляду пропонуються його моноримові вірші “*be-ahava na’arah eyn cheta ve-ashmah*” (“Нема гріха кохатись і кохать...”),

“shekhura hi ve-yafah ka-levana” (“Хоч чорна, та мов місяць осяйна”), “be-ahava chaleti ve-lo yaladeti” (“Виношував кохання, та дарма...”) та мувашшах “esmach be-kusi ve-asis” (“Я п’ю, і вином я щасливий...”). Темою запропонованих віршів є кохання – щасливе або нерозділене – до неєврейських жінок: арабок (bat-‘arav) та “хананейнки” (kepa’ani; найімовірніше, в історичному контексті – слов’янки), водночас кохання з християнками (choshek adomit) інвективно засуджується.

Якщо взаємини чоловіка-мусульманина з немусульманками не засуджувалися і не обмежувалися тодішнім суспільством і релігійними нормами, то оспівування й тематизація взагалі взаємин чоловіка-єврея з неєврейськими жінками навряд чи могли бути сприйняті навіть на рівні літературного образу. У доповіді буде здійснено спробу пояснити на засадах імагології трансгресивні моделі взаємин, висловлені у віршах.

Розглянуті приклади можуть стати основою для подальшого дослідження й відкривають перспективні напрямки:

1. Наскільки поширеною, універсальною і розподіленою у хронології є тема трансгресивного кохання в анадальських літературах?

2. Чи можливо визначити конвенцію або кліше трансгресивного кохання подібно до гомоеротичних кліше анадальських літератур і чи пов’язані розглянуті приклади з арабським кліше християнського храму – шинку?

3. Як поширення цього мотиву співвідноситься з розвитком юдейської думки, зокрема в царині сімейного права та відгородженості спільноти?

Література:

1. Cole Peter *The Dream of the Poem: Hebrew Poetry from Muslim and Christian Spain, 950-1492*. Princeton : Princeton University Press, 2007.

2. Hamilton M. *Representing Others in Medieval Iberian Literature*. London : Palgrave Macmillan US, 2007.

3. Monroe James T. and Pettigrew Mark F. *The Decline of Courtly Patronage and the Appearance of New Genres in Arabic Literature: The Case of the Zajal, the Maqāma, and the Shadow Play*. Leiden : Brill, 2003. *Journal of Arabic Literature*, Vol. 34, No. 1/2, *The Arabic Literature of Al-Andalus* : Vol. 34.

4. Monroe James T. *Arabic Literary Elements In the Structure of the Libro De Buen Amor (I)*. 2011 p. *Al-Qantara* 32(2):307–332.

5. Monroe James T. *The Mischievous Muse: Extant Poetry and Prose by Ibn Quzmān of Córdoba (d. AH 555/AD 1160)*. Leiden : Brill, 2016.

6. Raymond P. *Judeo-Arabic Culture in the Golden Age of Islam // Cultures of the Jews / book auth. Biale David*. New York : Schocken, 2002.

7. Ed. Yellin D. *Gan HaMeshalim veHaHidot*. Jerusalem : Weiss, 1933. Vol. 1.

8. Ed. Yellin D. Gan HaMeshalim veHaHidot. Jerusalem : Weiss, 1933. Vol. 3.

9. Вибрані вірші з андалуської гебрійської поезії / авт. Гардашук Р. Я. // Єгупець. 2021. С. 235–244.

УДК 821.111(73)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-346-3-88>

Гурдуз А. І.

ORCID: 0000-0001-8474-3773

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови і літератури

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

м. Миколаїв, Україна

КОНЦЕПТУАЛІЗМ РЕЦЕПЦІЇ МОДЕЛІ ЄВРЕЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ГЕКСАЛОГІЇ РЕНСОМА РІГЗА “ДІМ ДИВНИХ ДІТЕЙ”

Ключові слова: концепція, єврейство, метафора, фентезі, парадигма, підтекст.

Актуалізація дискурсу ідентичності у ХХІ ст. досягла світового масштабу, цілком відображаючись передусім у художній літературі. Виражений національний похил мають видані в цей час твори історичного, мелодраматичного, мемуарного, антивоєнного, екологічного жанрових комплексів, та особливу популярність дістає реалізація етнонаціональних моделей чи їхніх елементів (зокрема постколоніальних рефлексій) у фентезійній літературі, де захопливий ігровий момент і варіативна метафорика полегшують сприймання аудиторією ідеологічно гострого матеріалу, певним чином маскуючи його. Серед яскравих романів таких авторів, як Х. Векер, С. Грін, Г. дель Торо і К. Функе, В. Гранецька, Н. Ліщинська, коміксоїдних новелізацій тощо варто виокремити гексалогію “Дім дивних дітей” (“Miss Peregrine’s Home for Peculiar Children”, 2011–2021) Ренсома Рігза з новаторськи втіленою концептуальною моделлю єврейства як цивілізаційного феномену.

Окрім одиничних аспектних спроб простежити жанрові й сюжетні особливості перших двох томів романного циклу з констатацією рефлексії трагедії Голокосту (Д. Дімарко, А. Зажицької, Т. Кушнірової, К. А. Імас Бенінг), проблеми буття відповідного етносу у відтворенні Р. Рігза не порушувались, тим більше не розглядалося власне бачення письмен-